

Internationaal humanitair recht en gewoonte: een geslaagde symbiose¹

Jean-Marie Henckaerts, Arianne Acke²

Sinds hun aanvaarding in 1949 bieden de Verdragen van Genève bescherming aan ontelbare personen in talloze conflicten. Toch is het verhaal van de Verdragen van Genève en hun Aanvullende Protocollen geen onverdeeld succes. De erkenning van de verdragsteksten door staten staat soms ver van hun toepassing op het terrein. In een poging de implementatie van de bestaande verdragsregels te verbeteren, startte het Internationale Rode Kruiscomité een onderzoek naar de gewoonterechtelijke regels in het internationaal humanitair recht. In 2005 werden de bevindingen van het onderzoek samengebond in 161 regels en een meer dan 4.000 bladzijden tellend naslagwerk³.

Het internationaal humanitair recht zoals het sinds 1864 in talloze verdragen is uitgeschreven, kent twee ernstige beperkingen voor zijn toepassing in hedendaagse conflicten. Hoewel de Verdragen van Genève op een vrijwel universele ratificatie kunnen bogen, is dit minder het geval voor hun Aanvullende Protocollen en andere humanitaire verdragen. Dit betekent dat, afhankelijk van de ratificatie van de verschillende verdragen door de betrokken partijen bij het conflict, verschillende regels gelden. Een tweede probleem betreft de beschermingsregels voor niet-internationale gewapende conflicten. Deze zijn heel wat schaarser dan de regels voor internationale conflicten. Bovendien laten deze regels ons vaak in het ongewisse op het vlak van definities.

1 Gebaseerd op: Jean-Marie HENCKAERTS, *Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect for the rule of law in armed conflict*, in International Review of the Red Cross, Volume 87, n° 857, maart 2005, p. 175-212.

2 Jean Marie-Henckaerts is juridisch adviseur bij het Internationale Rode Kruiscomité en co-auteur van de studie gewoonterecht. Arianne Acke is hoofd Humanitair Recht bij Rode Kruis-Vlaanderen

3 De volledige studie verscheen bij Cambridge University Press. Jean-Marie HENCKAERTS, Louise DOSWALD-BECK, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules, Volume II: Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, LIII-621, XXXIV-4411 p.

Naast het verdragsrecht geldt ook het gewoonterecht als bron van het internationaal recht. Waar het verdragsrecht steunt op geschreven overeenkomsten tussen staten, is gewoonterecht het resultaat van statenpraktijk zoals het wordt bevestigd in militaire handleidingen, nationale wetgeving, rechtspraak en officiële standpunten. Een regel wordt als gewoonte gezien wanneer deze een wijdverspreide, representatieve en bijna uniforme praktijk van staten weerspiegelt en aldus ook wordt aanvaard. Schendingen van gewoonterechtelijke regels doen geen afbreuk aan de regels als zodanig. Wanneer een dergelijke schending door de betrokken staat wordt ontkend of door andere staten wordt veroordeeld, bevestigt dit zelfs de regel.

Omdat deze gewoonterechtelijke regels niet in eenduidige teksten terug te vinden zijn, aanvaardde het Internationale Rode Kruiscomité (ICRC) de opdracht van de internationale gemeenschap om na te gaan welke regels van het internationaal humanitair recht als gewoonterecht kunnen worden aanzien, en dus door alle partijen moeten worden gerespecteerd, onafhankelijk of deze staten partij zijn bij de toepasbare humanitaire verdragen. Tijdens het onderzoek ging het ICRC ook na of de gewoonterechtelijke regels voor internationale gewapende conflicten ook voor interne conflicten gelden en zo een betere bescherming bieden dan de bestaande verdragsteksten.

De bevindingen in een notendop

Het onderzoek van het ICRC richtte zich in hoofdzaak op de humanitaire verdragen die geen universele ratificatie kennen, in het bijzonder de Aanvullende Protocollen, het Verdrag van Den Haag voor de bescherming van culturele goederen en een aantal specifieke verdragen inzake het gebruik van bepaalde wapens. De Verdragen van Genève die door 192 staten onderschreven zijn, worden algemeen als internationaal gewoonterecht beschouwd. Daarenboven zijn ze voor alle staten bindend als verdragsrecht.

De studie illustreert duidelijk de wisselwerking tussen verdragsrechtelijke en gewoonterechtelijke bepalingen. Zo codificeerden de Aanvullende Protocollen in 1977 niet uitsluitend bestaande regels van internationaal gewoonterecht, maar legden ze ook de basis voor nieuwe gewoonterechtelijke regels. Uit de praktijk die voor de studie werd verzameld, blijkt de

vergaande impact van de Aanvullende Protocollen op de praktijk van staten, in het bijzonder niet-verdragsstaten. De basisbeginselen van het Eerste Aanvullende Protocol genieten een ruimere erkenning dan de ratificatie van dit Protocol laat uitschijnen.

Het laatste decennium ontwikkelde zich een praktijk die aandringt op de toepassing van internationaal humanitair recht voor internationale conflicten in interne conflicten. Deze praktijk heeft een aanzienlijke invloed uitgeoefend op de vorming van gewoonterecht voor niet-internationale gewapende conflicten. Zowel Protocol I als II hebben een verrijkend effect gehad op de praktijk, met als resultaat dat vele bepalingen nu deel zijn van het internationaal gewoonterecht.

De meest betekenisvolle bijdrage van het gewoonterechtelijk internationaal humanitair recht aan de regelgeving voor interne conflicten is evenwel dat het verder gaat dan de voorzieningen in het Tweede Aanvullende Protocol. Daardoor worden belangrijke lacunes in de regelgeving voor interne conflicten ingevuld.

Het voeren van de vijandelijkheden

De studie biedt belangrijke inzichten in de gewoonterechtelijke status van de regels met betrekking tot het voeren van de vijandelijkheden: naast de bevestiging van de bestaande regels brengt het ook onduidelijkheden en lacunes aan het licht.

In tegenstelling tot het Eerste Aanvullende Protocol bevat Protocol II slechts enkele rudimentaire regels inzake het voeren van de vijandelijkheden. Zo biedt het geen specifieke omschrijvingen of definities voor de principes van onderscheid en proportionaliteit. Deze lacune in de regelgeving is echter sinds lang ingevuld door de statenpraktijk. Dit leidde tot de creatie van regels identiek aan de regels uit het Eerste Protocol, maar als gewoonterecht toepasbaar in interne conflicten. Deze regels omvatten de basisbeginselen voor het voeren van de vijandelijkheden, regels inzake speciaal beschermde personen en goederen, en regels over specifieke methoden van oorlogvoering.

Op eenzelfde manier bevat Aanvullend Protocol II slechts een aantal algemene bepalingen over de humanitaire hulpverlening aan de burgerbevolking. In tegenstelling tot Protocol I voorziet Protocol II geen specifieke bepalingen inzake het respect voor en de bescherming van humanitaire hulpverleners en goederen. Het voorziet evenmin in de verplichting voor staten om de snelle en onbelemmerde doorgang van humanitaire hulpgoederen bestemd voor de bevolking in nood toe te laten of de vrijheid van beweging toe te staan voor hulppersoneel. Er kan wel geargumenteed worden dat deze verplichting impliciet deel uitmaakt van de algemene verplichting tot bijstand aan de bevolking in nood. Door de wijdverspreide, representatieve en vrijwel uniforme praktijk van staten zijn deze bepalingen gekristalliseerd in internationaal gewoonterecht, toepasbaar in internationale en niet-internationale gewapende conflicten.

Hoewel Protocol I en II de toestemming van de betrokken partijen vereisen voor de hulpverlening aan de bevolking is dit in de praktijk niet terug te vinden. Het spreekt niettemin voor zich dat een humanitaire organisatie niet kan optreden zonder de toestemming van de betrokken partijen. Wanneer wordt vastgesteld dat de burgerbevolking met uithongering wordt bedreigd en dat een humanitaire organisatie die op een onpartijdige en niet-discriminerende wijze hulp biedt, in staat is de situatie te verbeteren, is een partij verplicht haar toestemming te geven. Een weigering op arbitraire gronden is in strijd met de regels. De praktijk erkent wel dat de betrokken partij controle mag uitoefenen op de hulpverlening en dat het humanitaire hulppersoneel zowel de interne wetgeving van het gebied waar het actief is als de veiligheidsbepalingen moet respecteren.

Ambigüiteit

In internationale gewapende conflicten zijn de termen 'strijder' en 'burger' duidelijk gedefinieerde begrippen. In niet-internationale gewapende conflicten is de praktijk echter ambigu. Het blijft onduidelijk of leden van gewapende oppositiegroepen deel uitmaken van de strijdkrachten of burgers zijn die rechtstreeks deelnemen aan de vijandelijkheden en daardoor hun bescherming verliezen. Dit bepaalt of leden van dergelijke groepen als dus-

danig kunnen worden aangevallen. Deze onduidelijkheid weerspiegelt zich eveneens in het verdragsrecht. Het Tweede Aanvullende Protocol geeft geen definitie van 'burger' of 'burgerbevolking', hoewel deze termen in verschillende bepalingen opgenomen zijn. Latere verdragen, toepasbaar in niet-internationale gewapende conflicten gebruiken eveneens de term burgers en burgerbevolking, zonder deze te definiëren.

Een gelijkaardige onduidelijkheid is het gevolg van de afwezigheid van een precieze definitie van het begrip 'rechtstreekse deelname aan de vijandelijkheden', en dit zowel in internationale als niet-internationale gewapende conflicten. Het verlies van bescherming tegen aanvallen is duidelijk en onbetwist wanneer een burger wapens of andere middelen om gewelddaden te plegen gebruikt tegen het personeel of de goederen van de strijdkrachten van de tegenpartij. Maar er is evenveel praktijk die weinig of geen toelichting geeft bij de term 'rechtstreekse deelname' en stelt dat geval per geval een afweging moet worden gemaakt, of eenvoudigweg de algemene regel herhaalt dat rechtstreekse deelname aan de vijandelijkheden aanleiding geeft tot het verlies van bescherming tegen aanvallen van burgers. De ambiguïteit inzake de kwalificatie van personen houdt hiermee verband.

Een andere vraag die nog onbeantwoord blijft, is de exacte reikwijdte van het principe van proportionaliteit bij aanvallen. Hoewel de studie een wijdverspreide steun voor dit principe toont, geeft het geen verduidelijking ten opzichte van het bestaande verdragsrecht over hoe het militaire voordeel ten opzichte van verliezen onder de burgerbevolking moet worden afgewogen.

Bevestigende praktijk

De Aanvullende Protocollen introduceren een nieuwe regel inzake het verbod van aanvallen tegen werken en installaties die gevaarlijke krachten bevatten, wanneer een dergelijke aanval het vrijlaten van gevaarlijke krachten en zware verliezen onder de burgerbevolking veroorzaakt. Dit verbod geldt zelfs indien deze goederen militaire doelwitten zijn. Hoewel het niet duidelijk is of deze specifieke regel deel uitmaakt van het gewoonterecht, toont de praktijk dat staten zich bewust zijn van het hoge risico op ernstige schade

bij zo'n aanval. Als gevolg erkennen zij dat tijdens gewapende conflicten bijzondere voorzorgen moeten worden genomen om het vrijkomen van gevaarlijke krachten te voorkomen en als gevolg daarvan ernstige verliezen onder de burgerbevolking te verhinderen. Deze verplichting tot het nemen van voorzorgen wordt als een gewoonterechtelijke regel erkend, zowel in internationale als in interne conflicten.

Een andere nieuwe regel in het Eerste Aanvullende Protocol is het verbod op het gebruik van methoden en middelen van oorlogvoering die tot doel hebben of waarvan verwacht mag worden dat ze wijdverspreide, langdurige en ernstige schade aan het natuurlijke milieu veroorzaken. Sinds de aanvaarding van het Eerste Aanvullende Protocol heeft deze verbodsbepaling zo'n ruime steun in de statenpraktijk gevonden dat het verankerd is in internationaal gewoonterecht. Dit niettegenstaande de herhaalde bewering van een aantal staten dat deze regel niet van toepassing is op nucleaire wapens en ze daarom niet gebonden zijn aan deze regel voor wat hun nucleaire wapens betreft.

De studie wijst verder uit dat het natuurlijke milieu een burgerlijk goed is. Het geniet dus de bescherming van de principes en regels die voor andere burgerlijke goederen gelden, in het bijzonder het principe van onderscheid en proportionaliteit en de vereiste om voorzorgen te nemen bij een aanval. Dit betekent dat geen enkel deel van het natuurlijke milieu het voorwerp mag zijn van een aanval, behalve wanneer het een militair doelwit is. Zelfs indien het een militair doelwit is, geldt een verbod van aanval wanneer verwacht mag worden dat de schade aan het milieu overmatig zal zijn in verhouding tot het concrete en rechtstreekse te verwachten militaire voordeel. De conflictpartijen moeten al de mogelijke voorzorgen nemen bij het voeren van de vijandelijkheden om toevallige schade aan het milieu te voorkomen, of in ieder geval tot een minimum te beperken. Gebrek aan wetenschappelijke zekerheid over de gevolgen van bepaalde militaire operaties op het milieu ontslaat de partij niet van deze verplichting.

Lacunae

Er zijn ook thema's die niet aan bod komen in de Aanvullende Protocolen, maar een bevestiging vinden in de praktijk. Zo bevatten de Protocolen geen bepalingen over de bescherming van personeel en goederen die deel uitmaken van vredesmissies. In de praktijk geniet dit personeel en deze goederen dezelfde bescherming tegen de gevolgen van de vijandelijkheden als burgers en burgerlijke goederen. Als resultaat ontwikkelde zich in de statenpraktijk een regel die het aanvallen verbiedt van personen en goederen die betrokken zijn bij vredesoperaties in overeenstemming met het VN-Handvest, zolang deze personen recht hebben op de bescherming die burgers en hun goederen toekomt onder het internationaal humanitair recht. Deze statenpraktijk vindt bevestiging in het Statuut van het Internationaal Strafhof en maakt nu deel uit van het internationaal gewoonterecht geldig in alle gewapende conflicten.

Het gros van de regels over het voeren van de vijandelijkheden wordt geregeld door het Recht van Den Haag dat sinds lang erkend wordt als gewoonterecht in internationale gewapende conflicten. Een aantal van deze regels worden nu ook erkend als gewoonterechtig in niet-internationale gewapende conflicten. Dit geldt bijvoorbeeld voor het verbod op plundering, op het vernietigen of in beslag nemen van eigendom van de tegenpartij, behalve wanneer een dwingende militaire noodzaak dit vereist. Plundering slaat op het gedwongen in beslag nemen van private eigendom van onderdanen van de vijand voor privaat of persoonlijk gebruik. Beide verbodsbepalingen hebben geen invloed op de gewoonterechtelijke praktijk inzake de inbeslagneming van militair materiaal als oorlogsbuit.

De regels inzake oorlogvoering voorzien voor militaire commandanten de mogelijkheid met de tegenpartij in contact te treden, hetzij rechtstreeks, hetzij via tussenpersonen. Deze tussenpersonen of parlementairen beschikken voor het uitvoeren van hun opdracht over een zekere onschendbaarheid. Het gebruik van de witte vlag is een traditionele wijze om zich kenbaar te maken als parlementair. Daarnaast is het een erkende praktijk dat de partijen een beroep doen op derden om de communicatie te vereenvoudigen:

een beschermende mogendheid of een onpartijdige en neutrale humanitaire organisatie die optreedt als een plaatsvervanger, zoals het ICRC, maar ook internationale organisaties of vredeshandhavingstroepen. De praktijk toont aan dat diverse instellingen en organisaties als tussenpersonen zijn opgetreden bij onderhandelingen in internationale en niet-internationale gewapende conflicten. De regels met betrekking tot parlementairen gaan terug tot de Reglementering van Den Haag en zijn sinds lang erkend als gewoonterecht in internationale gewapende conflicten. Op basis van de praktijk van de voorbije 50 jaar, zijn ze ook gewoonterecht geworden in interne gewapende conflicten.

Culturele goederen

Inzake de bescherming van culturele goederen toont de praktijk twee stromingen. De eerste gaat terug tot de Reglementen van Den Haag. Zij eisen tijdens militaire operaties speciale aandacht om schade te voorkomen aan gebouwen voor religie, kunst, onderwijs of liefdadigheid en historische monumenten, tenzij deze gebouwen militaire doelwitten zijn. Het verbiedt het in beslag nemen, vernietigen of opzettelijk beschadigen van dergelijke gebouwen en monumenten. Terwijl deze regels reeds lange tijd als gewoonterecht in internationale gewapende conflicten gelden, worden ze vandaag ook als gewoonterecht in niet-internationale gewapende conflicten aanvaard.

De tweede stroming steunt op de specifieke bepalingen van het Verdrag van Den Haag voor de bescherming van culturele goederen in gewapende conflicten van 1954, dat bescherming biedt aan “eigendommen van groot belang voor het culturele erfgoed van de mensen” en dat een specifiek herkenningsteken introduceert om dergelijke eigendommen aan te duiden. Het gewoonterecht vereist vandaag dat dergelijke goederen niet het voorwerp van een aanval vormen noch gebruikt worden voor doeleinden die ze blootstellen aan vernietiging of schade, tenzij imperatieve vereisten van militaire noodzaak. Het verdrag verbiedt eveneens iedere vorm van diefstal, plundering of toe-eigening en daden van vandalisme gericht tegen dergelijke eigendommen. Deze verbodsbepalingen komen overeen met de bepalingen van

het Verdrag van Den Haag en tonen de invloed van het verdrag op de statenpraktijk betreffende de bescherming van belangrijke culturele goederen.

Middelen van oorlogvoering

De algemene principes die het gebruik verbieden van wapens die onnodig leed veroorzaken en die door hun aard geen onderscheid kunnen maken tussen burgers en strijders, maken deel uit van het gewoonterecht voor alle conflicten. Bijkomend heeft de statenpraktijk op basis van deze principes, het gebruik of bepaalde toepassingen van het gebruik van een aantal specifieke wapens verboden onder internationaal gewoonterecht: giftige of vergiftigende wapens; biologische wapens; chemische wapens; geweldcontrolende agentia en herbiciden als methode van oorlogvoering; kogels die uitzetten of vervormen in het menselijke lichaam; het gebruik tegen personen van kogels die exploderen bij contact met het menselijk lichaam; wapens waarvan het voornaamste effect is dat zij verwondingen veroorzaken door deeltjes die niet met x-stralen opspoorbaar zijn in het menselijke lichaam; valstrikmijnen die op enige manier gehecht of geassocieerd worden met objecten of personen die recht hebben op een speciale bescherming onder het internationaal humanitair recht (IHR) of objecten die naar alle waarschijnlijkheid burgers zullen aantrekken; laserwapens die in het bijzonder ontworpen zijn met als enige strijdende functie of als één van hun strijdende functies, het veroorzaken van permanente blindheid bij personen zonder geassisteerd zicht.

Sommige wapens die niet verboden zijn door het gewoonterecht zijn niettemin aan beperkingen onderworpen. Dit is onder meer het geval voor landmijnen en brandwapens. Zo moeten conflictpartijen die landmijnen gebruiken, de plaatsing ervan in de mate van het mogelijke registreren. Bij het einde van de vijandelijkheden zijn zij verantwoordelijk voor het verwijderen of onschadelijk maken van de mijnen of hun verwijdering te vereenvoudigen. Met meer dan 140 ratificaties van het Ottawaverdrag is de meerderheid van de staten gebonden aan het verbod op het gebruik, de productie, de opslag en de overdracht van antipersoonsmijnen. Hoewel dit verbod geen deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht, omwille

van de aanzienlijke tegengestelde praktijk van staten die geen partij zijn bij het verdrag, hebben vrijwel alle staten - ook zij die geen partij en geen voorstander zijn van hun onmiddellijke ban - de nood erkend te werken aan een eventuele eliminatie van antipersoons-landmijnen.

Het tegen personen gerichte gebruik van brandwapens is verboden, tenzij het niet mogelijk is een minder schadelijk wapen in te zetten om een persoon buiten strijd te stellen. Bovendien moeten bij gebruik van deze wapens bijzondere maatregelen worden genomen om het incidenteel verlies, het verwonden van burgers of het veroorzaken van schade aan burgerlijke goederen te voorkomen en in ieder geval tot een minimum te beperken.

De meeste van deze regels komen overeen met verdragsverplichtingen die aanvankelijk enkel toepasbaar waren in internationale conflicten. Deze trend is geleidelijk gewijzigd. In 1996 werd Protocol II bij het Conventioneel Wapenverdrag van 1980 gewijzigd waardoor het eveneens van toepassing werd in niet-internationale gewapende conflicten. In 2001 werd het Conventioneel Wapenverdrag zelf geamendeerd waardoor het toepassingsgebied van de Protocollen I tot IV tot interne conflicten wordt uitgebreid. De gewoonterechtelijke verbodsbepalingen en beperkingen, waarnaar hierboven verwezen werd, gelden voor alle gewapende conflicten.

Fundamentele waarborgen

Fundamentele waarborgen zijn van toepassing op alle burgers in de macht van een partij bij het conflict die niet of niet langer rechtstreeks deelnemen aan de vijandelikheden. Ze gelden ook voor alle personen die buiten gevecht zijn.

De fundamentele waarborgen zijn allemaal stevig verankerd in het IHR en zijn toepasbaar zowel in internationale als interne gewapende conflicten. Waar relevant werd de praktijk uit het internationaal mensenrechtenrecht aan de studie toegevoegd, in het bijzonder in het hoofdstuk over fundamentele garanties. De reden hiervoor is dat het internationaal mensenrechtenrecht van toepassing blijft in gewapende conflicten, zoals de mensenrechtenverdragen uitdrukkelijk zelf stellen, hoewel van sommige bepalingen

onder welbepaalde voorwaarden mag worden afgeweken in noodsituaties. De voortdurende toepasbaarheid van mensenrechten tijdens gewapende conflicten is meermaals bevestigd in de statenpraktijk, door mensenrechtenorganen en het Internationaal Gerechtshof. De studie heeft de praktijk van het mensenrechtenrecht enkel opgenomen om de analoge principes in het IHR te ondersteunen, te verstrengen en te verduidelijken.

Implementatie

Een aantal regels inzake de implementatie van het IHR zijn deel geworden van internationaal gewoonterecht. Dit geldt in het bijzonder voor de verplichting voor iedere partij bij het conflict om het internationaal humanitair recht na te leven en te doen naleven door haar strijdkrachten en andere personen of groepen die in feite of op instructies van of onder haar directe controle staan. Het resultaat is dat iedere partij bij het conflict, inclusief gewapende oppositiegroepen, instructies moet voorzien in IHR voor zijn gewapende groepen. In hoeverre andere specifieke implementatiemechanismen die bindend zijn voor staten, ook bindend zijn voor gewapende groeperingen, is echter minder duidelijk. De verplichting om orders en instructies uit te vaardigen voor de gewapende groepen om het IHR te doen naleven, wordt in het internationaal recht vastgesteld voor staten, maar niet voor gewapende oppositiegroepen. Op dezelfde manier bestaat een verplichting voor staten om juridische adviseurs beschikbaar te stellen om de militaire commandanten op het gepaste niveau te adviseren over de toepasbaarheid van het IHR. De verplichting geldt niet voor gewapende oppositiegroepen.

Een staat is verantwoordelijk voor schendingen van het IHR die aan haar worden toegeschreven en moet instaan voor het volledige herstel van het verlies of van de schade veroorzaakt door zulke schendingen. Het is onduidelijk of gewapende oppositiegroepen eenzelfde verantwoordelijkheid dragen voor schendingen die door hun leden veroorzaakt worden. Net zoals staten moeten gewapende oppositiegroepen het IHR naleven en moeten zij handelen onder een 'verantwoordelijk bevel'. Er kan geargumenteed worden dat gewapende oppositiegroepen verantwoordelijkheid dragen voor daden die gepleegd worden door leden van hun groep. De gevolgen

van een dergelijke verantwoordelijkheid zijn echter niet duidelijk. Het is in het bijzonder onduidelijk in welke mate gewapende oppositiegroepen een verantwoordelijkheid hebben tot volledig herstel, zelfs als in vele landen slachtoffers een burgerlijke klacht voor schade tegen de schuldigen kunnen instellen.

Wat de individuele verantwoordelijkheid betreft, stelt gewoonterrechtelijk internationaal humanitair recht strafrechtelijke verantwoordelijkheid vast voor alle personen die oorlogsmisdaden begaan, de opdracht ervoor geven of die op een andere manier verantwoordelijkheid dragen als bevelvoerder of overste. Het onderzoek naar oorlogsmisdaden en de vervolging van verdachten is een verplichting voor staten. Staten kunnen ontslaan worden van deze verantwoordelijkheid door de oprichting van internationale of gemengde tribunalen met dit doel.

De studie die het ICRC uitvoerde, heeft niet tot doel de gewoonterrechtelijke aard van iedere verdragsregel van het IHR te bepalen, maar poogt met betrekking tot specifieke problemen de gewoonterrechtelijke regels vast te stellen op basis van de statenpraktijk. Dit korte overzicht van enkele van de bevindingen van de studie toont niettemin aan dat de principes en regels uit het verdragsrecht een wijde aanvaarding kennen in de praktijk en in grote mate een invloed hebben uitgeoefend op het formuleren van internationaal gewoonterrecht. Vele principes en regels maken nu deel uit van internationaal gewoonterrecht. Op deze manier zijn ze bindend voor alle staten en in vele gevallen ook voor gewapende oppositiegroepen in niet-internationale gewapende conflicten.

De studie toont ook aan dat vele regels van internationaal gewoonterrecht toepasbaar zijn in zowel internationale als niet-internationale gewapende conflicten. Dit toont de mate aan waarin statenpraktijk de bestaande verdragsverplichtingen overstijgt en de regels uitbreidt tot niet-internationale gewapende conflicten. Het voeren van de vijandelijkheden en de behandeling van personen in interne conflicten is dus meer gedetailleerd en vollediger dan wat onder verdragsrecht bestaat. Er moet nog worden uitgezocht in welke

mate, vanuit een humanitair en militair perspectief, deze gedetailleerde regelgeving volstaat en of een verdere ontwikkeling van het verdragsrecht vereist is.

Net zoals bij het verdragsrecht kan de effectieve implementatie van de gewoonterechtelijke regels van internationaal humanitair recht worden bereikt door verspreiding, opleiding en afdwinging. Deze regels moeten worden opgenomen in militaire handboeken en nationale wetgeving, telkens als dit nog niet het geval is.

De studie maakt ook gebieden zichtbaar waar het recht niet duidelijk is en duidt die items aan, die verdere verduidelijking of overeenkomst vragen. In het licht van de verwezenlijkingen vandaag en het werk dat nog in het vooruitzicht ligt, kan de studie niet gezien worden als een eindpunt, maar eerder als een begin van een proces met als doel het begrip en de overeenstemming over de principes en regels van het internationaal humanitair recht te verbeteren. In dit proces kan de studie de basis vormen van een rijke discussie en dialoog over de toepassing, opheldering en de mogelijke ontwikkeling van het recht.

